

758

300 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ PA
1142-ԱՍ ԵՒ 19559

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ

323.1(9154)

ԽՕՍԵՑԱԻ

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

27 Մայիս 1879

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼ

Ի ՆՊԱՍՏ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

1879

4239

758 142

206

Ա. Ռ.

ՔՈՅՐՍ ՎԱՀԱՄԵՌ

ԱՐՏԵՄԻՍ ԱՍԱՏՈՒՐ

Ո՛ր անյոզ իմ փոյր, ոգիդ լուսապար,
Է՞ր կանուխ այդքան մահին փառեցար.
Է՞ր բողիւր աշխարհն, ուր բաժինդ էին
Մի սիրս ոսկիէ եւ գեղ երկնային:

Առաւօտիդ մէջ շիջաւ քո արեւ.
Տապեց զարուններդ անցան հեւ ի հեւ.
Դեռ զիւր չ'եղած, ննջեցիր անկեանք,
Հեռի մայրիկդ, ցուրս մարմարին ցալ:

Դու ծաղիկ էիր, մի ծաղիկ 'գոր Տէր
Մեր բնաւիթի դրախտին եւ ձօներ.
Վան, դեռ նոր փքրած, խրլեց մահն ըզբեզ,
Եւ խամրեցար դու անցող վարդի պէս:

Դու բուսիկ էիր զուարթ եւ սիրուն,
Շարժեցիր քներդ եւ բռնր իսկոյն.
Հոգեվարժիդ մէջ յեփն շունչիդ հետ
Աւանդ, իթողունեցան առաջին երգերդ:

Ձերդ պայծառ ասուպ , զերդ վաղանց փայլակ ,
Եւ զերդ քրնարի Տխրանոյս դաշնակ ,
Եւ զերդ ձիւնափայլ ալեակ Ովկիանի ,
Շաս շուտ մարեցար , ո՛ր քոյր պաշտէի :

Եւ զերդ քաղցր սիւզ , որ կ'անցնի մեղմիկ
Հազիւ համբուրած սերեւ եւ ծաղիկ ,
Մեռար , ճն , մեռար հազիւ ողջունած
Երկիր եւ երկին , յոյս , յոյս եւ Աստուած :

Ա՛հ , է՛ր մեկնեցար , կորցեցիր մեր սիրս
Եւ քեզ հետ տարիւր մեր սէր եւ մեր խիճնդ .
Է՞ր կանուխ այդքան խոյացար առ էն ,
Միքէ մի հրեշտակ չ'էիր աստ արդէն . . . :

Այլ , աւնդ , զիտեմ , լքեցիր այս կեանք ,
Ձի աստ չը գրտաւ քո սիրս իւր տենչանք ,
Ձի կանուխ տեսար , ժպտուն եւ լըռիւն ,
Թէ անարժան եւ աշխարհ անմեղին :

Գիտեմ , չ'ուզեցիր շնչել աստ ուր մարդ
Վիշտով եւ նենգով չ'ապրի՝ յուսահաս .
Թողիր ամեն փառք , խոյս տուիր ցնծուն ,
Թիւ առիւր խանդով դէպ անմահութիւն :

Եւ արդ , մինչ հոգիդ ամպերին մէջէ
Ժմսիլով զուարթ մեր վրայ կը հսկէ ,
Մինչ էին առջեւ կ'հայտաս վեհապանծ
Այլ քիւր վաղամեռ կոյսերէ գրկուած ,

Մինչ մայրիկդ անոյս կ'օժէ միայնակ ,
Սուգի արտարով քո սուրբ յիշատակ ,
Նրման լուսնակին , որ պերս կը ցոլայ
Շող , շաղ սփռելով տապանիդ վրայ ,

Մինչ այնքան գեղեղ այծմ անիւն միայն
Մընացած է աստ , անխն սրբազան ,
Մինչ մոռցած է 'զքեզ գնդ տիեզերք համբուն ,
Ես միշտ կը յիշեմ , կ'օրհնեմ քո անուն :

Եւ կը գամ ձօնել , զերդ նոր մահաբաժան ,
Վեհ յիշատակիդ , այս երկ աննշան .
Խնդրելով որ մերք դու ալ , Ա՛ճԵՄԻՍ ,
Լոյսի դրախտէդ յիշես , օրհնես զիւ . . . :

Հ. Ա.

Մայիս 27ին, Կոստանդնուպոլիսի հայուժիւնն ազգային Սահմանադրութիւնի տասիներորդ տարէդարձն կը տօնէր Եւտի-Գուլէի մէջ: Հիւանդանոցի պարտէզն համախմբուած էին բազմաթիւ Հայեր, ամեն սեռէ եւ ամեն հասակէ: Հանդէսն մի զուարթ տեսիլ կը ներկայէր. կարծես ամեն սիրտ կը հայտար եւ կը ցնծար. ամեն դէմք աշխոյժ եւ եռանդ կ'արտափայլէր. յոյսն կը սաւառնէր ամեն ճակատի վրայ: Ժողովուրդն, որ կարծես կը զգար իւր վեհութիւն, յուզուած կը թուէր այդ վայրի մէջ, ուր արդարեւ մի բարոյական սկայ յաղթանակ կը գար տօնել:

Պերճաշնորհ Իզմիրլեան Սրբազանի ատենաբանութիւնէն յետոյ, բեմ ելայ: Առաջին անգամ էր որ մի այդքան հիւստիմբի դէմ առ դէմ, կը գայի արտայայտել ինչ որ կը խոհիմ ազգիս եւ հայրենիքիս վիճակին վրայ. առաջին անգամ էր որ առիթ կ'ունենայի պարզել հրապարակաւ այն անհուն համակրանք եւ յարգանք, 'զոր կը տածեմ առ ժողովուրդն, որ այնքան աղէտ եւ տառապ է կրած, որ, թէեւ առիւծ, զիտցած է իբր գառնո՛ւկ խոնարհիլ...: Յուզուած էի, սիրտս ուժգին կը տրոփէր. խօսեցայ խանդավառ, եւ նոքա, որք ունկնդրեցին ինձ, ներօղամտութիւնով ողջունեցին իմ զաղափարներ. նոքա զգացին զուցէ թէ մի հայրենատենչ սիրտ կը տրոփէ այս լանջի տակ եւ

զիտցան քաջալերել մի դեռահաս էակ, որ այնքան կանուխ եւ այնքան անձնուէր յարած է ճշմարտի սո՛ւրբ դատին :

Այս համակրական ընդունելութիւն որով պատուեցին 'զիս, բարեկամներէս ոմանց թախանձն եւ մի նամակ Մասիսի 2538 թիւին մէջ հրատարակուած, ուր մի ազգասէր երիտասարդ, Պ. Պօղոս Պօյաճեան, կը գար ինձ հրապարակաւ հրուէր կարդալ որ ի լոյս ընծայեմ ճառս, զրդեցին 'զիս հրատարակել 'զայն : Սակայն, փափագիլով մի օգտակար գործի ծառայեցողներ այս հրատարակում, որոշեցի անտի գոյացած շահն նուիրել առ Կիլիկեան ընկերութիւն , որ , Տօրոսի լեռերն բնակող սրտոտ Հայն կրթել կոչուած լինիլով, իրապէս արժան է մեր նիւթական եւ բարոյական խրախոյսի :

Թող ներուի ինձ ուրեմն, ազնիւ ընթերցող, երկրորդ անգամ հրապարակ ելնել եւ ներկայել քեզ այս դոյզն աշխատանք, որ թէեւ չ'է կարէւոր, այլ, թէ չ'եմ սխալիր, կրնայ օգտակար լինիլ իմ դժբանխտ ազգի :

Էմիրկեան, 16 յունիս 1879 .

ՇՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ն

Է Ի

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ

Հնչեւ,

Ա.

Մի ժամանակ կար , ուր մի անհոգի դանկուած էր մարդկութիւնն : Սոսկալի սճիրներ անպատիժ կը դործուէին ամենուրեք , բռնապետի կամքն օրէն կը դառնար , հրեշն հրեշտակի քօղին տակ կը դաւէր : Բռնութիւնն , արդարի արիւնին մէջ թաթախուած , խրոխտով ցոյց կը տար իւր յաղթական ճակատ : Մարդկային խիղճն չգլթայի էր զարկուած . առաթուր կը կոխուէր անհատական անկախութիւնն : Վեհապետն , հիւսիսէն մինչեւ հարաւ , արեւելքէն արեւմուտք , մի տեսակ մահադօրժ մեքենայ էր յաճախ եւ կրօնականն , քուրմ լինէր թէ մոգ , պրահման թէ քահանայ , յաճախ խռովի եւ մարտի առհաճօրդ կը դառնար ընկերական ովկիանին մէջ : Ժողովուրդն , այդ պաշտելի մայր , ոյր ծոցին մէջ ծնունդ եւ անունդ գտած են զրէթէ միշտ աշխարհի զիցապն փրկիչներն , խաղալիկ էր եղած ազնուա-

կանի եւ կրօնականի քմահաճոյքին . ազնուականն նիւթապէս կը նուաստացունէր 'զայն , կրօնականն բարոյապէս . մին մարմինն կը ստրկացունէր , միւսն հոգին կը կաշկանդէր . եւ երկուն ալ հաւասարապէս կը կապտէին նորա արդար իրաւունք : Եւ երբ գտուէր ոք , որ յանդգնէր վեր առնուլ այն խորհրդաւոր քօղ , ոյր տակ կը ծածկուէին այդ անողոք վատերի ոճիրներն , որ յանդգնէր ցոյց տալ կեղծիքն եւ զեղծումն , նա անվրէպ անարգան եւ կախաղան կը գտնէր :

Այդ խուլ ժամանակ մի սոսկալի պատուհաս էր աշխարհի ճակատագիրին մէջ : Մի անյատակ անդունդ էր այն , որ կը դար խեղդեւ իւր մէջ ամեն բարոյականութիւն եւ ամեն ազատութիւն : Մի անհուն սպունգ էր այն , որ կը դար ծծել անյագօրէն ժողովուրդի արտօսն եւ արիւնն . . . : Տխուր նոճիների շուքին տակ , երկիրն մի մեայլ գերեզման էր դարձած յայնժամ . օրէնն ալ լոկ մի կմախք էր անդ : Արդարութիւնն , վեհափառ արդարութիւնն , ամենուրեք լքուած , եղջերուաքաղ կը թուէր եւ իրաւունքն մի ցուրտ երանգ միայն :

Այսպէս հետըզհետէ կը գծծէր մարդկութիւն եւ թշուառութիւնն ընդհանուր կը դառնար . բարոյականն հոգէվարքի մէջ էր եւ Աստուած իսկ , այդ յաւիտենական արեւ , սեւ ամպերով կը ստուերէր դոգ տիեզերական աղճամուլին մէջ :

Սակայն , եղբայրներ , եկաւ ժամանակ ալ ուր , մի քանի ժողովուրդի ազատական շարժումներէն յետոյ , որք սահմանափակ արդիւններ միայն ունե-

ցան , մի մեծահրաշ յեղափոխում պայթեցաւ , սոսկալի մարմնաւորում ժողովրդական զայրոյթին . Փռանսական յեղափոխումն է դա , որ , կատաղօրէն յարձակիլով անցեալի դասակարգական ամրոցին դէմ , վեր ի վայր խռովեց աշխարհն : Տէգառդի սկիզբին հլու , Ռօստիսթիւն լեզէոնն եկաւ ամեն բան քանդել , որպէս զի ամեն բան վերաշինէ : Տեսաւ թէ անիրաւ է վեհապետի իշխանութիւնն եւ , կործանելով արքայական դահն , նորա բեկորների վրայ կանգնեց հանրապետական ազատարար դրօշն : Տեսաւ թէ ընկերական չէնքն խտրական սպառնադանին վրայ բարձրացած է . նա քայքայեց 'զայն եւ մի նոր չէնք բարձրացուց այն վսեմ սպառնադանի վրայ , 'զոր կ'ընդգրկեն հաւասարութիւն եւ ազատութիւն : Տեսաւ թէ կղերն , կեղեքելով աղքատն եւ տկարն , հարուստին եւ հըզօրին գործի դառնալով , չարաչար կը գործածէր իւր իշխանութիւն . նա ցոյց տուաւ թէ աղքատն անկարօղ չ'է պահանջել իւր բռնարարուած իրաւունքներ , թէ տկարն ալ կրնայ երբեմն հզօր դառնալ եւ , վօլդէնի արժանաւոր այլ կրակոտ զաւակ , յախուռն խուժեց կրօնի պաշտօնեային վրայ , որպէս զի լուծէ իւր դարաւոր վրէժ եւ սանձ դնէ նմա : Դողացին սոսակեալ գլուխներն , դողաց ազնուականն , դողաց կղերականն : Յեղափոխումն ակն ընդ ակն ի օրէնին հետեւեցաւ . արիւնի դէմ արիւն հոսեցուց , մահ տեղաց մահին դէմ , իւր վրիժառում վայրագ եղաւ արդարեւ , այլ միթէ ներելի չ'է այս վայրագութիւն մի ժողովուրդի համար , որ զխոցած էր դարեր համբերել , մինչ անհամար ոճիրներ կը ծանրանային իւր վրայ եւ կը թունէին իւր կեանք : Այո , արիւնախտն՝ Մառա

եւ իւր գորածկիցներ անգութ եղան , անխիճ եղան իւրեանց զոհերի դէմ . այլ ոչ ապաքէն մեծ արդիւններն մեծ զոհերէն կը ծնին : Ֆռանսական յեղափոխումն փրկարար արդիւններով պտտուեցաւ . մոռնա՞մք ուրեմն իւր զոհեր եւ փառաւորեմք այն քաջարի էակներ , որք յղացան եւ ծնան 'զայն : Նոքա միացան եւ մարտ մղեցին բռնաւորին դէմ . զոհեցին եւ զոհուեցան , յաղթեցին եւ յաղթուեցան . այլ այն արիւնի մէջ , որ կը հոսէր իւր յորձան , իւր հեղեղ , անցեալն կը խեղդուէր համակ իւր նախապաշարումներով , իւր անիրաւութիւններով եւ իւր անարդար գաստակարգումներով :

Այդ օրէ մի նոր դարադրութիւն կը սկսի մարդկային ազգին համար : Նոր գաղափարներ կը գան յուզել մարդկային կառափն . նոր սկիզբներ կը գան արմատանալ ամեն հոգիի մէջ : Վանքէ աւելի ճեմարաններ կը հաստատուին , եկեղեցիէ աւելի դպրոցներ կը հիմնուին : Ա՛լ չ'են բռնանար խիղճին վրայ , անկախ կը թողուն 'զայն : Հաւասարութիւնն բարգաւաճանք կը գտնէ , ազատութիւնն յաղթանակ կը կանգնէ տակաւ առ տակաւ : Ժողովուրդն , թագ ի գլուխ եւ մական ի ձեռին , կը բարձրանայ այն դահլի վրայ , ուր վեհապետել կոչուած է : Անձնիւր ազգ կը զարթի , կը զգայ իւր կոչում , կը պատրաստուի թոթուել անցեալի գծած ցնցոտիներն եւ ահա առաջգլխութիւնն կը սկսի իրական դառնալ նիւթական , որպէս բարոյական աշխարհին մէջ :

Ֆռանսական յեղափոխումն , Հա՛յեր , այդ փառաւոր արշալոյս օրեղերական յեղափոխումի , այդ անհուն վառարան , ոյր կայծերն այսօր ամենուրեք հրդեհ կը ձգեն , մեր մէջ ալ սրուեց իւր կենսաւէտ նշոյլներ : Մեր մէջ ալ արձագանգ գտաւ այն բողոքարկու հզօր ձայն , որ անցեալի պատգամին դէմ կը գոռար : Մեր մէջ ալ մուտ գտաւ այն ժողովրդասէր ոգի , որ միապետական գաղափարներն անվհատ կը հալածէ եւ կը պաշտէ հաւասարութիւնն : Թուրքիաի հայութիւնն ալ ունեցաւ արի անհատականութիւններ , որք , ազատ շունչով տողորուն , եկան արդարութիւն անել նմա , սահմանադրական տաճարն բարձրացունելով :

Այո , 60 ի Սահմանադրութիւնն ծրագրող եւ գործադրող վեհագլխ յեղափոխականներն Միւսաօրի թուերն էին . Նոքա կը պաշտէին ազատութիւնն , 'զոր Աստուած իբր մեծագոյն բարիք նուիրած է մարդ էակին . նոքա կը պաշտէին հաւասարութիւնն , 'զոր իբր հիմ պէտք է ունենայ անձնիւր արդար իշխանութիւն . նոքա կը պաշտէին եղբայրութիւնն , որ անքակ կերպով կը միացունէ մարդերն , որպէս ազգերն : Այսպէս ահա 89 ի նշանաբանովն բարձրացաւ այն Սահմանադրութիւն , ոյր տասիներորդ տարէ դարձն եկած էք տօնել աստ , Հա՛յեր , զուարթ եւ յուսովից , լի հայրենասիրական խանդավառ զգացումներով :

Ա.

Տասին տմերէ յառաջ, այս օրի մէջ, եղբայրներ, մեր ազգ մի մեծ քայլ կ'առնուր դէպ քաղաքակրթութիւն, զի, այն օրէ ի վեր ուր հայրենիք կորցուցած էր իւր քաղաքական ազատութիւն, նա դիակի պէս անտարբեր մնացած էր գրէթէ աշխարհի առաջդիմական շարժումին առջեւ:

Կրթական տեսակետով, մեր վիճակ յոյժ ստորին էր յայնժամ եւ յոյժ խղճալի: Ոչ միայն չը կային ուսումնական սոցիալիսի կեդրոններ, ուր հայութիւնն վերածնէր նոր գաղափարով եւ նոր ոգիով, այլ եւ չէր ճանաչուած դեռ այն վեհ կոչում, 'զոր դաստիարակութիւնն ունի ընկերական կեանքին մէջ. գիտութիւնն անհատութիւն կը փարգամանուէր յայնժամ եւ գիտունն կախարդ կը նկատուէր յաճախ. ռամիկն ոչ միայն անուս էր, այլ եւ մերթ ուսումնաւատաց. ժողովուրդն, նիւթին յարած, մի նուառտ կեանք կը վարէր, զիրկ այն ազնուութիւնէ, 'զոր կրթութիւնն կը պարգեւէ մարդ էակին: Հայ հայրենիքի մէջ գրէթէ անծանօթ էր գաղութական յարկն. իսկ Կոստանդնուպօլիսի եւ մի քանի ուրիշ կեդրոնական քաղաքների մէջ, թէեւ կային վարժարաններ, այլ դոքա, գրէթէ միշտ, ոչ երկրորդական կրթութիւն կրնային տալ եւ ոչ իսկ նախնական: Հայ մանուկն կը գար հազիւ մի քանի տարի անցունել այդ յարկի տակ, այն խոփու էակի քով, 'զոր վարժապետ կը կոչէր եւ ոյր առջեւ կը դողար, որպէս մի թռնապետի առջեւ: Եւ արդարեւ դաստիարակն, ոյր բարձր պաշտօնն ստորնացած էր մինչեւ նախիր, հարուստ դասէն անար-

1003
14439

գուած եւ ժողովուրդէն լքուած, հէգ մանուկէն կը լուծէր իւր վրէժ: Նա, յաճախ անարժան իւր կոչումի, մի տեսակ ճիւղ էր հայ զաւակին համար, որ, հազիւ պատանի, կը թողուր վարժարանն եւ, չը գիտնալով թէ ինչ կոչուած էր կատարել իբր մարդ եւ իբր հայ, թէ ոյք էին իւր իրաւունքներ եւ պարտեր ընկերական շրջանակին մէջ, հրատարակային կեանքի ասպարէզն կը նետուէր: Եւ հայրենիք ինչ կրնար յուսալ այդ անհատներէ, որք բարոյապէս խուլ եւ կոյր կը մնային . . .:

Կրօնական տեսակետով, չափազանց մոլեռանդ էր Հայն: Նա այնքան յարեալ էր կրօնին, որ բոլորովին լքած էր ուսումն. նա այնքան կը զբաղէր եկեղեցիով, որ բոլորովին մոռցած էր գաղութն, ուր սակայն պահուած է իւր փրկումի գաղտնիքն: Ազգն անգաղար կրօնական խնդիրներով կը զբաղէր յայնժամ, զբաղում, որ կը ջլատէր նորա քարոյական ոյժ. ումանք կը բաժնուէին մայրենի եկեղեցիի ծոցէն եւ կերթային Պապին կամ Լուտերի ծէսին յարիւլ լուսաւորչական, դիւրագրգիւ եւ նախապաշարեալ, կը վրդովէր, կը զայրանար եւ անդու կը հաւածէր 'զայն: Եղբայր եղբայրի դէմ տառելութիւն կը տածէր. ազգակիցն ազգակիցին թշնամի կը դառնար. Հայն Հային դէմ կը դաւէր: Այսպէս, կրօն եւ կրօնամոլութիւն կը գային խոչընդոտ լինիլ մեր առաջդիմական արշաւի առջեւ:

Ազգային իշխանութիւնի տեսակետով, հայ ժողովուրդի իրաւունքն առաթուր կը կոխուէր, զի միապետական դրութիւնն յաղթանակ տարած էր յայնժամ. մի պատրիարք ունէր աղքն եւ ամիրայներ իբր տէր եւ իշխան, իբր պաշտպան եւ փառաստան իւր դասի: Այնպէս, կրօնական կեանքն առաջդիմական արշաւի առջեւ:

յին իշխանական մահանն առնուլ, ոչ զի արժան էին նմա, այլ զի պատիւ ունէին եւ դրամ : Նոքա կը գործէին ինչ որ ուզէին : պատասխանատուութիւնն առ ոչինչ կը նկատուէր : զրօ էր ժողովուրդի կամքն : Իսկ պատրիարքն կամ առաջնորդներն անխաբիա գործէին էին շատ անգամ : Այսպէս, ազգային պետերն, կիրքի մարդեր, յաճախ բռնութիւն անգողատ էին մեզ : մեզ, որ ամեն բանէ զրկուած, այնքան պէտք ունէինք ուղղամիտ եւ աշխուրջ հսկողներ :

Սահմանադրութիւնն, եղբայրներ, եկաւ դարմանել բոլոր այս գեղձումներ եւ վերջ տալ այս թըշաւառ վիճակի : Ընդհանուր քննէով ընտրուած երեսփոխաններն գլխիս կ'անցնէին ազգային գործերին : Անկանոն եւ անասնձ իշխանութիւնն անգիւր կը տար օրէնին : ամիրայի քմահաճոյքին մեծագոյն մասն ձայնն կը յաջորդէր : մասնաւոր շահերն կը խոտորէին ընդհանուր շահին առջեւ : ժողովուրդն ան ինքնին պիտի ընտրէր այն աշխատաւորներ, որք իւր բարիքի համար պիտի տքնէին : Իւր քուէ պիտի երթար արժանաւորն գտնել ոչ միայն հարուստ դասին մէջ, այլ եւ աղքատ դասին մէջ, զի անխաբիա որպէս արհեստաւորն, քահանայն որպէս աշխարհական, կարօյն որպէս կարօտն իբր հայ հաւատար պիտի լինէին ազգին առջեւ, որպէս հաւատար են իբր մարդ Արարիչին եւ օրէնին առջեւ :

Մանաւանդ կոտտանդնուպօլիսի եւ Զմիւռնիոյի մէջ, ուր տպւոյ շոյերն, արդէն բաւական լուսամիտ, իրապէս ճանաչեցին եւ ըմբռնեցին սահմանադրական կենսաւէտ սկիզբներն, 1860 ն մի հրաշալի

ազգեցութիւն յառաջ բերաւ : Մի մեծ ցնցում տեղի ունեցաւ. հայութիւնն յուզուեցաւ, սարսուռաց : Անհուն խանդով բորբոքեցաւ հայ սիրտն, խորին սէրով վառուեցաւ հայ հոգին առ հայրենիք եւ առ գիտութիւն : Հայ երակին մէջ թմրեալ արիւնն սկսեցաւ եռալ վերջապէս : Այլ գրէթէ չը մնայ կրօնական մոլեռանդութիւն. մի տեսակ ազգային մոլեռանդութիւն յաջորդեց նմա : Զգացուեցաւ թէ քանի՜ անհրաժեշտ է դատարարականութիւնն. միութիւններ կազմուեցան, նորանոր գաղութներ բացուեցան : Ոչ ոք զլացաւ իւր ձեռնադրութիւն այս ընդհանուր աշխատանքի. անձնաւոր հայ գիտակից եղաւ ներկային եւ սկսեցաւ քերտ հեղուլ տպագային համար, որպէս զի փրկուի եւ փրկէ իւր հայրենիք :

Այսպէս ահա Սահմանադրութիւնն անթիւ բարիքներ կը բերէր մեզ, այլ մեք, երիտասարդի պէս զրգուուն եւ մանուկի պէս անհաստատամիտ, չը գիտցանք յարատեւել մեր գործի մէջ այն եռանդով, որով սկսած էինք եւ չը կրցանք կատարել բոլոր այն առաջադիմութիւններ, զորս պարտաւոր էինք կատարել 60 ի ազատական շարժումէն յետոյ : Մի թեթեւակ մեր արդի վիճակի վրայ պիտի հաստատէ այս տխուր ճշմարտութիւն :

Նախ նկատի առնումք այն Հայեր, որք կոտտանդնուպօլիս կը բնակին : Թուրքիոյ մէջ մեր ազգայիններ աստ աւելի քան այլուր լուսաւորեալ վի-

ճակ ունին այսօր . այլ առտ խոյ մեծ պահասներ
կը զգացունին : Թէեւ հայութիւնն այս կեդրոնի մէջ
կը վայելէ այսօր սահմանադրական իրաւունքներ ,
թէեւ իրապէս զգացուած է ուսումի կարէւորու-
թիւնն , թէեւ հայրենասիրութիւնն ծաւալ գտած է
մեր մէջ , թէեւ կրօնական խօրհներն եւ նախա-
պաշարունակներն նուազած են , վերջապէս թէեւ
Հայն աջողած է քաղաքակրթական բարեփոխում-
ներ կատարել իւր բարոյական կեանքի մէջ , այլ
պէտք է խոստովանիլ թէ նա այնպիսի ղեղձուններ
ունի դեռ , յորոց ամօթ միայն կրնայ զգալ եւ այն-
պիսի պէտքեր , որք իրապէս կենսական են :

Սահմանադրական պաշտօնեայներն , որք երբեմն
այնքան փայթով կ'աշխատէին , այսօր անզգայ կը
գտուին իւրեանց պարտի առջեւ : Ազգային Վարչու-
թիւնն , որ կոչուած է պաշտպանել մեր ազգի շա-
հերն եւ աշխատանք չը խնայել որպէս զի նա զար-
դանայ հզօրապէս , այսօր հազիւ ներքին վէճերն կը
խաղաղէ եւ հազիւ կը ընտ մեր անհրաժեշտ պէտ-
քեր : Նա հոգ չ'է ամենիւ արդիւնաւորել հայ հաս-
տատութիւններն . նա չ'աշխատիր ազգու եւ գոր-
ծադրելի միջոցներով ապահովել ազգային տուրքն .
նա չ'է ջանար նորանոր բարեփոխումներ ներմուծել
մեր ազգային եւ ընկերական կեանքի մէջ . վերջա-
պէս նա չ'է հայթայթեր այնպիսի միջոցներ , որովք
թէ հայաստանցի եւ թէ օտարաբնակ Հայն կարե-
նայ ունիլ եւ քաղաքակրթուիլ : Մանաւանդ Ու-
սումնական Խորհուրդն . այդ մարմին ի քուն է կար-
ծեա : Ով որ այցէ այսօր այն հիմնարկութիւններ ,
որ ուսում կ'առնու հայ զաւակն , եւ իմաստասիրէ
նոցա վիճակ , պիտի համոզուի այս նկատմամբ : Ու-
սումնական Խորհուրդն մոռցած կը թուի թէ կը

պարտի հսկել ազգային վարժարաններին վրայ . նա
չ'է քններ թէ արդեօք կը կատարուին անդ զեղ-
ծումներ , թէ արդեօք դասերն լաւ մեքոնով կ'ա-
ւանդուին , թէ արդեօք դաստիարակներն արժա-
նաւոր անձեր են . նա չ'է փութար մի ընդհանուր
եղանակ սահմանել ուսուցումի համար , ընտիր դա-
սադիրքներ պատրաստել կամ պատրաստել տալ ,
դասախօսական դրութիւնն արդի եւրոպական ձեւին
վերածել , հինին տեղ նորն հաստատել . մի բառով,
նա չ'է ընտր իւր պաշտօն , ոյր գործադրումն այն-
քան կարէւոր է Հայաստանի ապագային համար :

Երբ սահմանադրական պաշտօնեայներն այսպէս
անխիղճ կը մնան , արդեօք կրօնական պաշտօնեայ-
ներն աւելի օգտակար եւ աւելի անձնուէր են ազ-
գին . — վստահ եմ թէ անձնիւր ոք հակառակն պի-
տի պնդէ , եւ մեծ իրաւունքով : Այսօր կղերն , ընդ-
հանուր կերպով դիտելով , ոչ միայն ազէտ է մեր
մէջ , այլ եւ անտարբեր . մեկուսի թողուլով մի քանի
լուսամիտ եւ ուսեալ կրօնականներ , որք ազգու քա-
րողներով կը ճգնին լոյս ծաւալել մեր ազգի մէջ , նա
հեռի է իւր կոչում ճանաչել . աղիտութիւնն կուրա-
ցուցած է 'դայն , աղքատութիւնն նուաստացուցած է
'դայն . նա ոչ միայն չ'է փափաքիր , այլ եւ չ'է կա-
րող ժողովուրդի բարիքն մտածել եւ օգտակար լի-
նիլ նմա , կղերի այս տկար եւ ապիկար վիճակ շատ
զէչ հետեւանքներ կ'ունենայ , մանաւանդ գրէթէ մի
քառորդ դարէ ի վեր , ուր մեր մէջ սկսած են մուտ
գտնել ուսում եւ ազատամտութիւն . դա կը բաւնայ
ոչ միայն այն յարգանք , 'զոր առ ինքն կը տածեմք ,
այլ եւ այն հաւատ , այն սէր , որով կրօնին յարած է
հայութիւն . եւ աւելորդ է բացատրել առտ թէ քանի
մահարեր է մեր ազգի համար ո եւ է շարժում գէտ

անկրօնութիւնն : Բոլոր այն ժողովուրդներ, որք, մեզ նման, չ'ունին քաղաքական եւ զինուորական իշխանութիւն, պէտք է կրօնն պաշտեն իբր միակ միութար, իբր միակ ապաւէն իւրեանց ապարանտ կեանքի : Այս, մեր ճակատագրի մէջ մի կենսական տարր է դա. մի վաճան է դա, որ արիւթիւն կը տայ եւ, առանց դա՛ն, անհնար է մեզ անվճատ ընթանալ առաջադիմական ասպարէզին մէջ : Սակայն նաեւ, Հայեր, ո՞չ ապաքէն այն կրօն, ում կ'երկրպագէ այսօր քրիստոնեայն եւ 'զոր Գողգոթայի աստուածային նախատին ուսցուց եւ քարոզեց — մարդկային ազգին, իւր հիմի մէջ, զիրկ ամեն նախապաշարումէ, զիրկ ամեն արտաքին զարդէ, վսեմ է եւ պաշտելի. ո՞չ ապաքէն նա, այնպէս որպէս մեր խիզճ կ'ուսցունէ 'զայն մեզ, մի աղբիւր է որ գոհութիւն, անգործութիւն եւ երջանկութիւն կը ծաւալէ մարդկային ազգին մէջ. ո՞չ ապաքէն նա, որքան ալ որ սուտ հուշակուի եւ մերժուի այն բազմաթիւ հայ երիտասարդներէ, որք աշակերտած են Պիլանէրի եւ Լիդուէի, կը զօրացունէ մարդ էակն եւ, բարոյականի սուրբ սկիզբներովն անցունելով, կ'առաքինացունէ եւ կը վսեմացունէ 'զայն... : Այսպէս, ըստ ինձ, մանաւանդ մեզ համար, մի աններելի ոճիր է անհաւատութիւնն. թող քարկոծեն, որքան որ ուզեն, կրօնամուլութիւնն, աւելորդապաշտումն, նախապաշարումն. այլ երբ խնդիրն կրօնին կը դայ, թող կանգ առնուն անդ. ով որ կ'անցնի այդ սահմանէ անդի, չ'է չահիր երբէք, միշտ կը փնտէ : Ուստի, պէտք է ջանալ որ նիւթապաշտութիւնն նոր կուսակիցներ նոր քարոզիչներ չ'ունենայ մեր մէջ. պէտք է ջանալ որ հաւատն, որբազան հաւատն չը ջնջուի հայ սիրտէն : Եւ այս, զխաւորապէս կղերէն կախում ունի. երբ

նա գիտնայ աւելի աղատամիտ, աւելի բարի, աւելի անհաճախդիր լինիլ, յայնժամ նաեւ ժողովուրդն աւելի հաւատացեալ, աւելի բարեպաշտ կը դառնայ : Այս համոզումով, ես այնպէս կը կարծեմ թէ կղերն պէտք է ուննի եւ լաւ ուննի ինչ որ անհրաժեշտ է նախ իւր նուիրական կոչումի մէջ. պէտք է որ կղերական վարժարաններ ունենամք, ուր դան կրթութիւն առնուլ նոքա, որք կը պատրաստուին կրօնի պաշտօնեայ լինիլ : Սակայն չ'եմ կրնար փափաքիլ նաեւ որ հայ կղերն իւր ուսումով մի յոյժ բարձր դիրք առնու, զի համոզեա՛ծ եմ թէ յայնժամ նա, գոռոզացած, պիտի ջանայ վարել մեր մէջ այն դեր, 'զոր վարած է եւ կը վարէ հռոմէադաւան կղերն Եւրոպայի մէջ, եւ այսպէսով աւելի փնտաւար պիտի լինի քան 'զոր չ'է այսօր :

Գաղով մեր կրթական վիճակի, կրնամ ասել թէ գոհացուցիչ չ'է այն, Հայ մանուկի տաղաքայն պէտք եղածին չափ նկատի չ'առնուիր այսօր. գրէթէ չը կայ մի հայ վարժարան, ուր մի իրական դաստիարակութիւն աւանդուի նմա. նա ոչ իսկ երկրորդական ուսումներէ չըջանն կրնայ աւարտել յաճախ, թող բարձրագոյն կրթութիւնն : Այս պարագայի մէջ, կարող հայրերն կը ստիպուին օտար վարժարաններ յղել իւրեանց զաւակներ կամ տունն ուսում աւանդել տալ նոցա, ուր ընդհանրապէս մի օտար կամ անկատար դաստիարակութիւն միայն կրնան առնուլ : Իսկ այն հայրեր, որք չ'ունին նիւթական մեծ կարողութիւն, տեսնելով թէ իւրեանց զաւակներ մեծ բան չ'են ուննիր վարժարանին մէջ, նախընտիր կը համարին խղել 'զայնս անտի եւ աշխարհի մէջ դնել անուս էակներ, որք, թէ շարունակին ասորիլ ուսումնական կեանքի մէջ, գուցէ

հայ Նիուդըններ եւ հայ Իւկօներ լինէին մի օր... :
 Մանաւանդ իգական սեռի դաստիարակութիւնն .
 — այդ մեծ խնդիր , որ այնքան աւագ կարէւորութիւն ունի քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ , բոլորովին մոռցուած եւ մեկուսի թողուած է ի մէջ : Ցաւով կ'սեմ 'զայն , այսօր չափ քիչ հայ օրիւրդներ կան , որք պատրաստուին արժանաւոր ամուսին եւ ճշմարիտ մայր լինիլ . շատ քիչեր կ'առնուն այն սկիզբներ , որովք կ'ինն մի տեսակ հրեշտակ կը դառնայ եւ Նախախնամութիւնի դերն կը կատարէ ընտանիքին մէջ : Եւ քանի ցաւալի է տեսնել թէ կոտտանդնուսոյլիս քրիստոնեայ հասարակութիւններէն միայն մեք այսքան անտարբեր կը մնամք այս պարագայի մէջ : Ամեն անգամ որ կ'անցնիմ Բէրաի փողոցներէն , երբ առաւօտ է կամ երեկոյ , մի վըսեմ տեսիլ կը ներկայի աչքիս առջեւ , որ սիրտս խորին յայզով կը համակէ : Ամենո՛րեք կը տեսնեմ բազմութիւ աղջիկներ , որք , թեւ ի թեւ , ուրախ եւ կայտառ , դպրոց կ'երթան կամ դպրոցէ կը դառնան : Դոքա եւրոպացիներ են կամ Յոյներ , որք խմբովին կը դիմեն զանազան բարէկարգ վարժարաններ եւ մի ընտիր կրթութիւն կ'առնուն անդ . եւ ինձ այնպէս կը թուի թէ այդ էակների ճակատին վրայ , ուր Աստուած կարծես մի խորհրդաւոր պսակ է հիւսած , ճշմարիտ մայրութիւնն քանդակուած է լուսատառ . ինձ այնպէս կը թուի թէ դոքա օրհնեալ դիցազնուհիներ պիտի դառնան ապագային մէջ , ուր օգտակար մարդեր պիտի լինին անշուշտ այն զաւակներ , որք այդ ծունկերի վրայ պիտի սնին եւ մեծնան : Եւ երբ բազմաթիւ դոցա հեա հայ իգական սեռի նոր սերունդն , մի անհուն կսկիծ կը ընու հոգիս : Աւանդ , մեք չ'եմք պատ-

րաստեր ապառնի հայութիւնին այնպիսի մայրեր , որք ներշնչեն նմա հայրենիքի սէրն եւ բարոյականի սկիզբներն , որք ստանան ընկերական եւ ընտանեկան կեանքին մէջ այն վեհալիտա ազդեցութիւն , որ այնքան սիրելի է եւ այնքան փրկարար : Մեք չ'եմք պատրաստեր հայ ապագային համար ինչ որ պիտի վեհմացունէ նորա ոգի . մեք չ'եմք նուիրեր նմա այն կենսատու լոյս , որ պիտի պարզէ նորա խաւար . . . :

Պէտք է դարման տանիլ կրթական խնդրի այս լքուն վիճակի եւ այն , ազգային վարժարաններն բարեկարգելով եւ ուսումնարաններ բանալով միայն կրնայ կատարուիլ : Քաղցր է ինձ յուսալ թէ ուսումնական խորհուրդն , ալ թողուով իւր անփութութիւն , պիտի ընու այս առաջին գործ , որ յոյժ կարէւոր է . գալով երկրորդին , որ կարէւորագոյն է , ես այնպէս կը կարծեմ թէ մեք կը պարտիմք կազմել կոտտանդնուսոյլիս մէջ մի կեդրոնական Միութիւն , որ նպատակ ունենայ թէ արական եւ թէ իգական սեռի համար երկրորդական կամ բարձրագոյն վարժարաններ բանալ աստ , գիշերօթիկ եւ ցերեկեայ : Շահնազարեան վարժարանն , որ այսօր անուշով միայն կ'ապրի , շատ կրթեալ երիտասարդներ նուիրեց հայ աշխարհին եւ ազգու կերպով ցոյց տուաւ թէ քանի կարէւոր են մեզ համար նմանօրինակ հաստատութիւններն . աւելորդ է ուրեմն բացատրել ձեր առջեւ այն բազմաթիւ օգուտներ , 'զորս Հայն պիտի կարենայ քաղել ի դոցանէ : Ինչ որ սակայն կը պարտիմ յայտարարել աստ , սա է թէ այդպիսի վարժարաններ այսօր գրէթէ չ'ունիմք բնաւ եւ թէ աններելի է մեզ գեռ յապաղել նոցա բացում . ուստի կը խնդրեմ ազգիս կարօզ հայրերէն

եւ հայրենասէրներէն որ մի սրահ խոհին նաեւ իւրեանց զաւակներն ապագային վրայ եւ ձեռնարկեն կազմել կեդրոնական Միութիւնն, որ յոյժ արդիւնաւոր պիտի լինի մեր զրկեալ ազգի համար :

Այժմ նկատի առնումք նաեւ գաւառացի Հայերն, որք թէեւ բարոյապէս զարթած են վերջին տասնամեայ ժամանակամիջոցին մէջ, այլ նոցա վիճակ, աննշան բարեփոխումներ միայն կրած, շատ եւ շատ իսկ դառն է մինչեւ այսօր :

Սահմանադրութիւնն գործադրուեցաւ նոցա մէջ, այլ անպատրաստականութիւն եւ անտարբերութիւն, նիւթական ծանր պէտքեր եւ զրկանքներ ամուլ թողին զայն : Կազմուեցան գաւառական ժողովներ, որք կը պարտին ազգային եկամուտներն տնտեսել, ծախքերն չափաւորել եւ, գաւառական անտուկն հարստացունելով, մի լուսաւոր ապագայ պատրաստել ժողովուրդին : այլ պէտք է խոստովանիլ թէ գաւառներին մէջ, ի բաց առեալ Զմիւռնիան, ազգային ժողովներն ոչ մի կարէւոր արդիւն կրցան յառաջ բերել, զի դժբախտապէս կը սլակնէին եւ կը սլակսին դեռ նոցա այն տարրներ, որք անհրաժեշտ են մի վարչական մարմինի համար : Արդարեւ ցաւառիթ վիճակ :

Գաւառացի Հայն սկսաւ սիրել դաստիարակութիւնն եւ զգաց թէ քանի՞ օգտակար է այն : Զանազան ընկերութիւններ ծնունդ գտան կոստանդնուպօլիսի մէջ, մանաւանդ մի քանի ամերէի վեր, նպատակ ունենալով կրթել մեր գաւառացի ուսումնազիրիկ ազգակիցներ : եւ այդ ընկերութիւններ,

հաղիւ կեանք առած, գործել սկսան, գործել փոյթեռանդ : Նոքա դպրոցներ բացին եւ կը բանան Հայաստանի եւ Կիլիկիայի մէջ, վարժապետներ եւ գիրքեր կը յղեն, կրթութիւն եւ գիտութիւն կը տարածեն անդ համասփիւռ : Այս ընկերութիւններէ զատ, Սեբաստիայի, Կարինի, Երիզաի, Վանի, Քարբերդի եւ այլ քաղաքների մէջ ուրիշ Հայ միութիւններ ալ կը կազմուին եւ ըստ կարի կը ձեռնարկեն լոյս ջամբել իւրեանց հայրենիքի ապագային, դաստիարակելով Հայ մանկութիւնն եւ պատանէկութիւնն : Այս հաւաքական աշխատանքներ, թէ չը լինին վաղանցիկ, կը խոստանան իսկ ըզմեզ այն անգունդէ ուր դըրած եմք : Նոքա մի Հայ սերունդ կը պատրաստեն, որ, կրթական լոյսով տոգորուն, աւելի անձնուէր պիտի լինի անտէր Հայաստանին եւ պիտի գայ դարմանել նորա դարաւոր խոցեր :

Սակայն այսօր, աւա՛ղ, գաւառաբնակ Հայ սերունդն յոյժ տխուր կացութիւն ունի : Նա տգէտ է եւ նախապաշարեալ : Նա չ'է գիտեր թէ ինչ է ազգութիւն, ինչ է բարոյականութիւն, ինչ է քաղաքակրթութիւն : Նա մի կոյր էակ է գոգ, որ չ'է տեսներ արեւն եւ կը թարթափի աղջամուղջին մէջ : Բարոյապէս ընկճուն, նիւթապէս ընկճուն, նա մի տեսակ դժուր քառիս է դարձած, քառիս, ոյր ճակատին թուք եւ նախատ կը տեղան : Աշխատասէր է նա, այլ իւր աշխատանքի պտուղն զո՛հ կ'երթայ վայրագ փուրդին : Ընտանէսէր է նա, այլ հանգիստ չ'ունի երբէք իւր ներքին կեանքի մէջ, զի ինչքի, անձի եւ պատիւի անապահովութիւնն սուր ի ձեռին կը սպառնայ միշտ նմա : Վայրի հրոսներէ չըջապատուած եւ հարստահարուած, նա թշուառ է եւ իրապէս թշուառ : աղէտի եւ հեծեծանքի մի երկար

հիւսք է նորա կեանք . ամենօրեայ եւ քաղաքացիական հոգեվարք . . .

Հայ կղերն , ազգային այս ընդհանուր աւերումի տալիս , ոչինչ կրնայ գործել , զի յաճախ այնքան ազգէտ է , որքան մի պարզ գեղջուկ : Գաւառներին մէջ , քահանայութիւնն մի արհեստ է դարձած . քահանայն մի մեքենայ է գոգ , որ կը պատարագէ , կը մկրտէ , կը խոստովանէ , կը հաղորդէ , կը սրահէ եւ կը թաղէ . անտի դուրս , ալ ուրիշ պաշտօն չը գիտէ վարել . ինչ փոյթ նմա թէ ժողովուրդն աւերաբաւալտ է , անուս է , անտէր է . նա կը կատարէ եկեղեցական ծէսերն . ինչ կը պարտի աւելի քան 'զայս . . . : Այլ սակայն այդ չ'է միայն նորա կոչում . նա մի բարձրագոյն պաշտօն ունի վարելիք : Քահանայն անհրաժեշտ է եկեղեցիին մէջ , այլ , եկեղեցիէն դուրս , աւելի անհրաժեշտ է նա . նա ոչ միայն կրօնական պաշտօնեայ պէտք է լինի , այլ եւ ժողովրդական պաշտօնեայ : Նա կը ողորտի հայր լինիլ նոցա , 'զորս կը հովուէ : Նա կը պարտի խել ժողովուրդի բարոյական կեանքէն ամեն զեղծում եւ ամեն կուրուքիւն . նա կը պարտի ջնջել նախապաշարումն եւ վհատանքն , եւ անգուլ քարոզել աշխատութիւն , յարատեւութիւն եւ լուսաւորութիւն : Հայ քահանայն անկարող է կատարել 'զայս , ուստի եւ կը թողու որ մեր դաւառացի անբախտ եղբայրներ հեծեն եւ հիւժին միշտ այն նուազ կեանքի մէջ , որով կ'ապրին :

Գաւառական առաջնորդներն եւ վանաբնակ կղերականներն , թէեւ աւելի ուսեալ , աւելի օգտակար չ'են սակայն մեր եղբայրների համար : Առաջնորդն մոռնալով թէ կոչուած է խղճմտօրէն հովուել իւր ժողովուրդ , չ'է հոգար 'զայն այնպէս որպէս

կը պարտի : Նա ազգու կերպով չ'է կարող պաշտպանել նորա իրաւունքներ : Նա յաճախ իւր շահ միայն կը մտածէ : Նոր աստիճաններ տանուլ , փառաւորուիլ եւ մեծարուիլ . այս է իւր երազ , այդ իրացումին համար նա ոչինչ կը խնայէ , ոչ իւր հանգիստ , ոչ իւր խիղճ եւ ոչ իսկ իւր անգ : Եւ սա՛ պիտի պաշտպանէ դաւառացի զրկեալ Հայի դատն , եւ սա՛ պիտի ջանայ բարեօքել նորա վիճակ . . . : Իսկ երբ իմաստասիրեմք վանական կեանքն , յայնժամ պիտի ստիպուիմք բոլորովին քամահել հայաստանցի կղերն : Վանականն , մեր հայրենիքի մէջ , վանքի խորն թաղուած , ապուր ուտել եւ մաղթանք անել միայն գիտէ . նա չ'է աշխատիր բնու տրդիւնաւոր լինիլ : Այնքան վանքեր ունիմք , այլ գրէթէ ոչ մին ի նոցանէ օրինաւոր դպրոց , տպարան եւ արժանաւոր աշխատողներ ունի : Մեր վանքեր , որք երբեմն ուսումի կեդրոններ էին , այսօր անկեղանոցներ դարձած են կարծես , ուր խումբ խումբ նօթի դատարկագործներ հաւաքուած , ազգի հացն ձրի՛ կը ճաշակեն , փոխարէն տղթքներ մոմաւալով եւ սահք բռնելով , իբր թէ բաւ լինէր դա մի ժողովուրդի փրկումին համար . . . : Ազգային վարչութիւնն դեռ անտարբեր պիտի մնայ այս պարագայի մէջ . նա պիտի հանգուրժէ դեռ այս զեղծումի : չը գիտեմ . այլ ինչ որ գիտեմ , սա է թէ վանքերն կրնան լուսասիրել եւ կենսաւէտ արեւներ լինիլ մեր հայրենիքի համար , երբ կառավարուին փորձառու եւ տնտեսագէտ անձերէ :

Այսպէս , ըստ ինձ , թէ Կոստանդնուպօլիսի մէջ եւ թէ դաւառներն , մեր ազգ պէտք ունի այսօր

ընդհանուր բարէնորոգումի : Զանաժ ուրեմն հայ-
թայթել մեզ բոլոր այն տարրներ , որք այդ մեծ
արդիւն յառաջ պիտի բերեն : Զանաժ կրթել հայ
մանուկն եւ մանկուհին , այնպէս որպէս կը պահանջէ
ճշմարիտ քաղաքակրթութիւնն : Զանաժ վերաքննել
մեր Սահմանադրութիւն , որ , ինչպէս կը վկայէ մի
տասնամեայ փորձառութիւն , պէտք ունի հիմնա-
կան բարեփոխումի : Զանաժ ազնուացունել կղերի
վիճակն , ոյր գծծումն ծանր զեղծումներ առթեալ ,
սկսած է արդէն յոյժ վնասակար լինիլ մեզ : Զա-
նաժ մշակել մեր դրականութիւն , եւ լսարաններով ,
գիրքերով , թերթերով լուսաւոր գաղափարներ տա-
րածեմք անընդհատ մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերին
մէջ : Զանաժ մի ազգային հանդէս հրատարակել
աստ կամ Եւրոպա , Փռնաներէն եւ անկերէն լեզ-
ուով , որպէս զի ծանօթացունեմք քաղաքակրթ-
աշխարհին թէ ինչ է հայութիւն , թէ ինչ եղաւ
իւր անցեալ եւ ինչ է իւր ներկայ : Զանաժ զօրա-
ցունել հայ միութիւններն , որպէս զի նոքա կարե-
նան յարատեւութիւն ունենալ , չը կասկած երբէք
իւրեանց ընթացի մէջ : Զանաժ ձեռք առնուլ այն-
պիսի միջոցներ , որովք կարելի լինի իրացունել կեդ-
րոնացուցիչ գաղթականութիւնն եւ արգելուլ Արա-
մի կտրիճ զաւակին օտար քաղաքներ պանդխտելն :
Զանաժ ծաւալել Հայաստանի մէջ գլխաւոր ար-
ուեստներն եւ արհեստներն , մանաւանդ երկրագոր-
ծութիւնն , եւ աշխատիմք անխոնջ , որպէս զի ար-
մատախիլ լինի մեր հայրենիքէ տգիտութիւն եւ աղ-
քատութիւն , այդ երկու դժոխային ամուլներ , որք
թշուառութիւնն կը ծնին : Վերջապէս Զանաժ հզօր
կապերով միացունել Թուրքիայի , Ռուսիայի , Պարս-
կաստանի , Ռումինի , Հնդկաստանի եւ բոլոր աշ-

խարհի հայերն եւ այսպէս , նոր կորովով զինուած ,
հանեմք այն լուսալից շաւիղի մէջ , ուստի Եւրոպա
եւ Միացեալ-Նահանգներն սրարշաւ կը խիզախեն
դէպ կատարելութիւն

ՃԱՍ.

Օ՛ն , եղբայրներ , գործեմք փոթով : Ա՛լ թո-
ղումք ատելութիւններն , կուսակցական վէճերն եւ
կռիւներն : Մի սիրտ ունենամք , մի գաղափա-
րով տողորուիմք : Կրօնական խտիրներէն վեր
լինիմք մեք . դոքա պէտք է լսեն երբ ազգի հաւա-
քական բարիքն է որ կը խօսի : Զեռք ձեռքի տամք
ուրեմն եւ յառաջ անցնիմք : Մեք չը դողամք երբէք ,
մեք չը կասկած երբէք , մինչեւ ողջունեմք այն երեք
սիրակաթ եւ լուսագեղ թոյրեր , որք , մարդկային
ազգային բարձրագոյն կատարին վրայ , երջանկու-
թիւնն իբր պատուանդան ունենալով , մեզ կը սպա-
սեն զրկարաց . ոչ , չը վշատիմք մեր արշաւի մէջ ,
Հայեր , մինչեւ չ'աշխարհակալեմք այն լոյսի բնա-
գաւառ , ուր կը սաւառնին յաւիտենապէս « Ազա-
տութիւն , Հաւատարմութիւն եւ Եղբայրութիւն » :

1 MAR 2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0578230

Հ. ԱՍԱՏՈՒՐԻ ԳՈՐԾԵՐՆ

Պատկերները ներկայացնում են. Գին 3 1/2 Գնկն.
Սաղարկապատկերներն են ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐՆ » 2 1/2 »

4239